

SZEMLE

Die Inschriften der Friedhöfe St. Johannis, St. Rochus und Wöhrd zu Nürnberg (1581 bis 1608) Teilbd. 2. Ges. u. bearb.: Peter ZAHN. Wiesbaden, 2008. Harrassowitz. /Die Deutschen Inschriften 68., Münchener Reihe 11./ 747 l., DVD-ROM melléklettel

Peter Zahn több mint negyven évvel ezelőtt kezdte meg a Nürnberg város falain kívül fekvő temetőiben és azok temetőkápolnáiban fellelhető, illetve a már csak leírásokból ismert epitáfiumok összegyűjtését és rendszerezését. A háromkötetesre tervezett munka első kötete (*Die Inschriften der Friedhöfe St. Johannis, St. Rochus und Wöhrd zu Nürnberg*. Ges. u. bearb.: Peter ZAHN. München, 1972. /Die Deutschen Inschriften 13. Band, Münchener Reihe 3. Band/) 1972-ben jelent meg, az 1930-as években a heidelbergi germanista, Friedrich Panzer kezdeményezésére alapított „Die Deutschen Inschriften” sorozat 13. köteteként (KOCH, Walter: *Inschriftenpaläographie des abendländischen Mittelalters und der früheren Neuzeit*. Wien, 2007). Ez az 1518–1580 közti időszakból származó halotti táblákat közölte. A most bemutatandó második kötetre viszont 2008-ig kellett várni.

A második kötet az 1581–1608 között keletkezett epitáfiumokat közli. A vizsgált időszak 1617 feliratából 920 maradt fenn eredetiben, míg 697 különböző átiratokból ismert. A három temető, illetve ezek temetőkápolnái közül a Johannisfriedhofból származik a legtöbb, összesen 910 felirat, a Rochusfriedhofból 620, a wöhrdi temetőből pedig 34. Az első kötethez hasonlóan a bevezető részletesen, de az újabb kutatások alapján kiegészítve és kibővítve tárgyalja az egyes temetők és épületeik történetét.

A sárgarézből készült halotti táblákat a temetőkben sorokba rendezett és kelet-nyugati irányba futó, négyszögletes, homokkőből faragott sírkövek tetejére rögzítették. Kevés kivételtől eltekintve tehát mindegyik fekvő helyzetű, a legtöbb 20–40 cm hosszú, 5–20 cm széles, és csak néhány darab fedi el teljesen az alatta lévő sírkövet.

A másolatban fennmaradt epitáfiumokra vonatkozó források bemutatása visszautalás az első kötet vonatkozó oldalaira. Itt elég annyit megjegyezni, hogy a kutatómunka szempontjából a nyomtatott temetőleltárok és levéltári források mellett a legfontosabbak a nürnbergi Michael Röttenbeck (†1623) kéziratos művei voltak.

Az epitáfiumszövegek közlése időrendi sorrendben és az első kötetben megkezdett sorszámozást folytatva történik. Így a kötetben a legelső sorszám az 1419-es. A szövegközlés élén fejléc tartalmazza a sorszámot, a temető nevét, a szövegben található személyneveket és a dátumot. A fejléc alatt a tábla leírása (mérete, formája és anyaga), az írásforma, majd a szövegközlés áll. A szöveg után következnek az esetleges címerek és az egyes mesterségek jelvényeit, szerszámaikat ábrázoló képek leírásai, végül – amennyiben lehetséges – a biográfiai adatközlés és a források megjelölése. Amennyiben nem eredeti, hanem átiratban fennmaradt szövegről van szó, ezt a sorszám után egy kereszt (†) jelzi.

A szövegközlés után az 1. kötethez készített kiegészítés található 36 olyan szöveggel, melyek vagy csak 1972 után bukkantak fel, vagy az újabb vizsgálódások során derült ki, hogy az első kötetben tárgyalt időhatárok közé datálható táblákról van szó. A kiegészítés után az 1. kötethez készített javítások (errata), majd a forrásokra vonatkozó rövidítések jegyzéke, végül az irodalomjegyzék következik.

A kötet végén található a több mint száz oldalas mutató, amelyben az epitáfiumszövegekben szereplő személy- és helynevekre, címerekre, címekre és szakmákra, sorszámokra és a mesterségek jelvényeire, ikonográfiai adatokra, bibliai helyekre és idézetekre, epigráfiai rövidítésekre, írásformákra és a táblák anyagaira lehet keresni. Végezetül a fényképek és ábrák következnek. A kötethez mellékelt CD-ROM tartalmazza mind az első, mind a jelen kötet képanyagát, illetve egy, az első kötethez írt biográfiai kiegészítést.

A szerző a bevezetés második felében a mutatókból is kiolvasható statisztikai adatok nagyszerű elemzését végzi el: az egyes foglalkozásokat vizsgálva táblázatokban és diagramokban foglalja össze a feliratokban szereplő személyek társadalmi és szakmabeli hovatartozását. Az 1617 feliratban 3143 foglalkozásnevet különített el, ezek közé számítva a nemeseket és a városi tisztviselőket is, akik ugyan nem hagyományos értelemben vett „foglalkozást, mesterséget” űztek, de gazdasági, társadalmi és történeti szempontból is érdemesek a vizsgálatra.

Az említett táblázatok és diagramok a kora újkori nagyváros gazdasági és társadalmi keresztmetszetét adják, nem szabad azonban elfelejteni, hogy a közel ötvenezres Nürnberg lakosságának töredékét, csupán 3143 embert és azok foglalkozását ismerhetjük meg a kötetben vizsgált 29 év alatt. Ennek oka, hogy a temetési költségeken túl további 10-15 forintba került az elhunytak nevét is megörökítő sárgaréz epitáfium. Éppen ezért a társadalom alsó-közép és alsó rétege teljesen hiányzik a kötetben feltárt forráscsoportokból.

A feliratokban említett személyek különleges csoportja a vallási üldözöttek, akik közül a legtöbben Hollandiából érkeztek Nürnbergbe, de számosan menekültek el a katolikus restauráció elől Itáliából, Franciaországból és Ausztriából is. Ők viszonylag liberális protestantizmust, jó kereskedési lehetőséget és élénk pénzforgalmat találtak itt, cserébe vagyonukkal és szak tudásukkal gazdagították a várost: így például a Nürnbergben a 17. század elején meghonosodó angol típusú kelmefestés és kendőkészítés a dél-hollandiai kálvinista vallású menekülteknek köszönhető.

A kötet a magyar történelem szempontjából is

érdekes feliratokat közöl: a mutatóban a Magyarország (Ungarn) címszó 15 feliratot vagy azon megörökített személyt jelez, az Erdély (Siebenbürgen) hetet. Az egyes magyarországi városok külön is fel vannak sorolva: ha az epitáfium szövegében vannak megemlítve, akkor a hivatkozott táblák szerepelnek a ‘Magyarország’ címszó alatt is, ha pedig az epitáfium szövege után közölt életrajzi adatoknál említik meg a magyar kapcsolatot, akkor csak a városok címszavai között szerepelnek. Apróbb hiba csupán, hogy az 1923. sorszámú táblán szereplő Lazerus Holschucher, aki a magyarországi Egerben halt meg, nem szerepel a ‘Magyarország’ címszó alatt, noha a város mellett az ország neve is ki van írva.

Itt kell felhívni arra is a figyelmet, hogy bizonyos hosszabb szövegeken belül az egyes sorok sorszámokkal lettek megjelölve, s a szöveg után közölt életrajzi adatokat ezekhez a sorszámokhoz igazította a szerző. Néhány esetben sajnos elcsúszott a szöveg és a mutató számozása, így előfordulhat, hogy a mutató szerint a halotti tábla kilencedik sorában szerepel a magyar vonatkozású személy, a szövegben azonban egy sorral előrébb vagy hátrébb található. (A mutatóban „Rozsnyó, Komitat Gömör, Ungarn 1923–9” szerepel, de az ott elhalt David Hotzschucher a szöveg tizedik sorában van említve. A biográfiai listában ismét a 9. sorszám alatt van felsorolva. Ennek oka, hogy a harmadik sorban szereplő Wilhelm kimaradt a biográfiából. DI 68., 191. old. Továbbá a mutató szerint az erdélyi Sebes [Mühlbach] az 1187a-85 szám alatt található, valójában viszont mind a tábla szövege, mind az életrajzi lista a 84. szám alatt hozza az ott elhalt Balthasar Holtzschuert. A ‘Siebenbürgen’ címszó alatt már a helyes 84. szám szerepel.)

A fenti apróbb hibák azonban nem zavarják a rendkívül bőséges, részletes és nagy gondossal összeállított anyag használatát, melyet haszonnal forgathat mindenki, aki a kora újkor gazdasági kapcsolata, társadalmi berendezkedése vagy az egyes családok története iránt érdeklődik. A kötet végén található gazdag képanyag, illetve a mellékelt CD-ROM nagy segítséget nyújt a különböző epitáfiumtípusok megkülönböztetésében, és a temetők jelenlegi formájának kialakulását is részletesen mutatja be.

G. MOLNÁR PÉTER